

ความหลากหลายของไม้พุ่ม ไม้กึ่งพุ่ม และไม้เถาเนื้อแข็งในวงศ์ถั่วและการใช้เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน ในอุทยานแห่งชาติภูแล้งกา จังหวัดนครพนม

Diversity and Folk Medicinal Uses of Shrub, Subshrub and Woody Climber in the Family Leguminosae in Phu Langka National Park, Nakhon Phanom Province

วิลาวัณย์ พร้อมพรม¹, วรณชัย ชาแทน^{1*}

Wilawan Promprom¹, Wannachai Chatan^{1*}

Received: 21 January 2015 ; Accepted: 30 March 2015

บทคัดย่อ

ศึกษาความหลากหลายของไม้พุ่ม ไม้กึ่งพุ่มและไม้เถาเนื้อแข็งในวงศ์ถั่ว (Leguminosae) ในอุทยานแห่งชาติภูแล้งกา จังหวัดนครพนม และการใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน โดยออกเก็บตัวอย่างพรรณไม้ช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 ถึงมิถุนายน พ.ศ. 2556 และการสัมภาษณ์ชาวบ้านและหมอพื้นบ้านจากชุมชนรอบๆ พื้นที่ศึกษา ผลการศึกษาพบพรรณไม้ทั้งหมด 12 สกุล 16 ชนิด โดยพรรณไม้ทั้งหมดนี้มีการใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน 14 ชนิด ได้บรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา สร้างรูปวิธานระบุสกุลและชนิด บันทึกภาพประกอบ และบรรยายข้อมูลอื่นๆ ประกอบ ได้แก่ นิเวศวิทยา บริเวณที่พบในพื้นที่ศึกษา ข้อมูลการใช้ประโยชน์และชื่อพื้นเมือง ตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงเก็บรักษาไว้ที่หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (BKF)

คำสำคัญ : พืชวงศ์ถั่ว อนุกรมวิธาน พืชสมุนไพร

Abstract

Diversity of Leguminous shrubs, subshrubs and woody climbers (Leguminosae) in Phu Langka National Park, Nakhon Phanom Province was investigated by collecting plants between May, 2011 and June, 2013. Folk medicinal uses were studied by interviewing villagers and folk medicine healers living around the National Park. The result showed that 12 genera and 16 species were found, including 14 folk medicinal plant species. The morphological description, key to genera and species were constructed and colour photographs of each species were prepared. In addition, ecology, distribution in the study area, utilization and vernacular names were provided. The voucher specimens were deposited in the Forest Herbarium, Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation (BKF).

Keywords : Leguminosae, Taxonomy, medicinal plant

บทนำ

พืชวงศ์ถั่ว (Leguminosae) เป็นวงศ์ที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสามบนโลก ส่วนใหญ่เป็นไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้เถา พบได้ทั่วโลกโดยมีอยู่ประมาณ 729 สกุล และ 19,325 ชนิด พืชวงศ์นี้จำแนกออกเป็น 3 วงศ์ย่อย คือ วงศ์ย่อยราชพฤกษ์

(Caesalpinioideae) วงศ์ย่อยสีเสียด (Mimosoideae) และวงศ์ย่อยประดู่ (Papilionoideae) โดยใช้ลักษณะของลักษณะวิสัยใบ ดอก เรณู เอ็มบริโอ และการเป็นปม¹ ในหนังสือพรรณพฤกษชาติของประเทศไทยมีรายงานพืชวงศ์ถั่วนี้ไว้แล้ว 2 วงศ์ย่อย คือ วงศ์ย่อยราชพฤกษ์² และวงศ์ย่อยสีเสียด³ ส่วน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

¹ Assistant Professor, Department of Biology, Faculty of Science, Mahasarakham University, Kantharawichai District, Maha Sarakham 44150, Thailand

* Corresponding author: Wannachaichatan@gmail.com

วงศ์ย่อยประดู่ นั้นยังศึกษาไม่เสร็จสิ้น พี่ชวงศ์ถั่ว นั้นยังมีการศึกษาการใช้เป็นสมุนไพรพื้นบ้านจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่น้อย ทั้งที่มีความหลากหลายของชนิดสูง ทำให้ยังมีข้อมูลพื้นฐานด้านนี้อยู่ น้อย ซึ่งเป็นขีดจำกัดในการนำไปศึกษาวิจัยต่อยอดเพื่อใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ ทั้งทางการแพทย์ เกษษศาสตร์ วิทยาศาสตร์หรือด้านอื่นๆ

ในปัจจุบันพืชสมุนไพรไทยบางชนิดมีราคาแพงขาดแคลน จึงน่าจะมีการศึกษาหาพืชชนิดใหม่ๆ เพื่อเป็นทางเลือกในการนำไปใช้ นอกจากนี้พืชสมุนไพรไทยจำนวนมากยังขาดข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ การขาดการอ้างอิงชื่อวิทยาศาสตร์ระดับต่างๆ ที่ถูกต้อง ขาดคำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยาและตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงเพื่อใช้อ้างอิง ตามมาตรฐานการควบคุมคุณภาพสมุนไพร⁴ จากการตรวจสอบงานวิจัยการสำรวจพืชสมุนไพรในภาคอีสานในช่วงหลายปีที่ผ่านมา พบว่ามีรายงานการศึกษาบางเรื่องหรือบางพื้นที่เท่านั้น⁵⁻¹⁰ นอกจากนั้นผลการศึกษาจากงานวิจัยเหล่านี้ไม่มีคำบรรยายลักษณะและรูปภาพประกอบ และบางงานวิจัยไม่มีตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิง ทำให้ไม่สะดวกในการระบุชนิดการนำไปใช้ หรือยังมีความเชื่อมั่นในการนำไปใช้น้อย เนื่องจากไม่มีข้อมูลตามมาตรฐานการควบคุมคุณภาพสมุนไพร

อุทยานแห่งชาติภูแลงคา มีเนื้อที่ประมาณ 31,250 ไร่ เป็นพื้นที่ที่มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์และมีสัตว์ป่าอยู่หลายชนิด และมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามและมีน้ำตกที่สำคัญคือน้ำตกตาดขามและน้ำตกตาดโพธิ์ โดยอุทยานแห่งชาติภูแลงคามีเขตทางทิศเหนือจรดห้วยทรายและห้วยชานของอำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ ทิศใต้จรดทางเกวียนและที่ทำกินราษฎรของอำเภอบ้านแพงและอำเภอนาทม จังหวัดนครพนม ทิศตะวันออกจรดที่ทำกินของราษฎรอำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ทิศตะวันตกจรดที่ทำกินราษฎรของอำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2552 ได้รับการประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ¹¹ ซึ่งพบว่าอุทยานแห่งนี้ยังไม่มีการศึกษาความหลากหลายของพรรณไม้ในวงศ์ถั่วกลุ่มไม้พุ่ม ไม้กึ่งพุ่มและไม้เถาเนื้อแข็ง รวมทั้งการศึกษาการใช้เป็นพืชสมุนไพรพื้นบ้านมาก่อน ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงได้ศึกษาความหลากหลายและการใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้านของพรรณไม้กลุ่มดังกล่าวในพื้นที่นี้ โดยเก็บตัวอย่างพรรณไม้ บันทึกภาพประกอบ จัดทำคำบรรยายลักษณะ รูปวิธานระบุชื่อวิทยาศาสตร์ในระดับสกุลและชนิด และบรรยายข้อมูลอื่นๆ ประกอบ ได้แก่ นิเวศวิทยา บริเวณที่พบในพื้นที่ศึกษา ข้อมูลการใช้ประโยชน์และชื่อพื้นเมือง

วัตถุประสงค์และวิธีการศึกษา

ออกสำรวจและเก็บตัวอย่างพรรณไม้กลุ่มไม้พุ่ม ไม้กึ่งพุ่มและไม้เถาเนื้อแข็งในอุทยานแห่งชาติภูแลงคา ช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 ถึงมิถุนายน พ.ศ. 2556 พร้อมเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพรพื้นบ้านโดยการสัมภาษณ์ชาวบ้านและหมอยาพื้นบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบๆ อุทยานฯ คือ นายอำคา สอนโพธิ์ (บ้านนาโพธิ์ ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม) และนายบรรจง กุลรัตน์ (บ้านนาวัว ตำบลนาจัว อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม) พร้อมบันทึกข้อมูล นิเวศวิทยา ชื่อพื้นเมือง และถ่ายภาพประกอบ ทำตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงงานวิจัย ซึ่งนำไปเก็บรักษาไว้ที่หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (BKF) และศึกษาสัณฐานวิทยา ระบุชื่อวิทยาศาสตร์โดยใช้เอกสารทางอนุกรมวิธาน เช่น หนังสือพรรณพฤกษชาติมาเลเซียและหนังสือพรรณพฤกษชาติอินโดจีน เป็นต้น และเขียนคำบรรยายลักษณะตามรูปแบบแบบของหนังสือพรรณพฤกษชาติของประเทศไทย

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล

ความหลากหลายของพรรณไม้

จากการออกสำรวจและเก็บตัวอย่างพรรณไม้พุ่ม ไม้กึ่งพุ่มและไม้เถาเนื้อแข็งในวงศ์ถั่ว ในบริเวณอุทยานแห่งชาติภูแลงคา จังหวัดนครพนม และเก็บข้อมูลการใช้เป็นสมุนไพรพื้นบ้านจากชุมชน ในส่วนของความหลากหลายของพรรณไม้กลุ่มนี้ พบพรรณไม้ในวงศ์ถั่วทั้ง 3 วงศ์ย่อยจำนวน 12 สกุล และ 16 ชนิด โดยเป็นพรรณไม้ในวงศ์ย่อยราชพฤกษ์ 2 สกุลและ 5 ชนิด พรรณไม้ในวงศ์ย่อยประดู่พบ 8 สกุล และ 9 ชนิด และพรรณไม้ในวงศ์ย่อยสีเสียดจำนวน 2 สกุลและ 2 ชนิด ซึ่งจากพรรณไม้ทั้งหมดนี้เป็นไม้พุ่ม 8 ชนิด ไม้กึ่งพุ่ม 2 ชนิด และไม้เถาเนื้อแข็ง 6 ชนิด

เมื่อเปรียบเทียบกับรายงานการศึกษาความหลากหลายของพรรณไม้กลุ่มนี้กับผลการศึกษาจากพื้นที่ใกล้เคียงคือ เปรียบเทียบกับการศึกษาในอุทยานแห่งชาติภูเรือโดยประนอม จันทรโณทัย สวี มัจฉา และ โรเบิร์ต เพนเนลลี¹² ซึ่งพบพรรณไม้ในวงศ์ถั่ว 9 ชนิด โดยมีชนิดที่เหมือนกัน 2 ชนิด คือ *Entada glandulosa* Pierre ex Gagnep. และ *Indigofera sootepensis* Craib และเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาพรรณไม้ในอุทยานแห่งชาติภูพาน¹³ ซึ่งพบพรรณไม้ในวงศ์ถั่ว 43 ชนิด โดยมีชนิดที่เหมือนกัน 6 ชนิด คือ *Abrus pulchellus* Wallich ex Thwaites, *Bauhinia lakhonensis* Gangnep., *B. penicilliloba* Pierre ex Gagnep., *B. sirindhorniae* K.Larsen & S.S.Larsen, *Entada glandulosa* Pierre

ex Gagnep. และ *Indigofera sootepensis* Craib จะเห็นว่า พรรณไม้กลุ่มนี้ที่พบจากอุทยานแห่งชาติภูผามาศมีชนิดที่ค่อนข้างต่างจากที่พบจากอุทยานแห่งชาติภูเรือและภูพาน ถึงแม้ว่าพื้นที่จะอยู่ใกล้เคียงกันก็ตาม ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการพบชนิดพืชกลุ่มนี้เพิ่มเติมจากชนิดที่พบจากอุทยานแห่งชาติใกล้เคียง นอกจากนี้อุทยานแห่งชาติภูผามาศยังเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจในการศึกษาความหลากหลายของพรรณไม้กลุ่มอื่นๆ ด้วย เนื่องจากอาจจะพบพรรณไม้กลุ่มอื่นๆ ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นได้เช่นกัน ซึ่งจะเป็นข้อมูลทางอนุกรมวิธานเพิ่มเติมให้กับการศึกษาพรรณพฤกษชาติของประเทศไทยด้วย

จากการศึกษาพรรณไม้กลุ่มไม้พุ่ม ไม้กิ่งพุ่มและไม้เถาเนื้อแข็งในวงศ์ถั่ว ได้สร้างรูปวิธาน เขียนคำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยาและบรรยายข้อมูลอื่นๆ ประกอบได้ดังนี้

1. วงศ์ย่อยราชพฤกษ์ (Caesalpinioideae)

พรรณไม้กลุ่มไม้พุ่ม ไม้กิ่งพุ่มและไม้เถาเนื้อแข็ง ในวงศ์ย่อยนี้พบทั้งหมด 2 สกุล 5 ชนิด ดังนี้

รูปวิธานระบบสกุล

- 1. ไม้เถา.....1.1 Bauhinia
- 1. ไม้ประกอบ.....1.2 Senna

1.1 สกุล Bauhinia

Bauhinia L., Sp. Pl. 1: 374. 1753.

ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย และไม้ต้น ไม้เถาเนื้อแข็ง ใบเดี่ยวเรียงสลับ ปลายมักเว้าตื้นหรือหยักเว้าเป็นสองแฉก หรือมีใบย่อย 2 ใบ หูใบร่วงง่าย ดอกมักมีดอกสมบูรณ์เพศ ก่อนข้างมีฐานรองดอกชัดเจน กลีบเลี้ยงมี 5 กลีบ เชื่อมกันเป็นรูปถ้วยหรือเป็นแผ่นคล้ายกาบหรือแยกกัน กลีบดอกมี 5 กลีบ ขนาดใกล้เคียงกัน เกสรเพศผู้มี 10 อันหรือ 1-5 อัน อับเรณูแตกตามยาวหรือแตกเป็นรูตรงกลาง เกสรเพศเมียมีรังไข่มีก้าน ผลเมื่อแก่แตกพบน้อยที่ไม่แตก

รูปวิธานระบบชนิด

- 1. ช่อดอกมีขนสีน้ำตาลหนาแน่น.....
..... 1.1.3 *Bauhinia sirindhorniae*
- 1. ช่อดอกเกลี้ยง..... 2
- 2. แกนกลางช่อดอกสีแดง.....
..... 1.1.2 *Bauhinia penicilliloba*
- 2. แกนกลางช่อดอกสีเขียวอมแดง.....
..... 1.1.1 *Bauhinia lakhonensis*

1.1.1 Bauhinia lakhonensis Gagnep., Notul., Syst. (Paris) 2 : 173. 1912.

ไม้เถาเนื้อแข็ง มีมือเกาะ กิ่งอ่อนมีขน ใบเดี่ยว เรียงเวียน ใบรูปไข่ ขนาด 5-6 × 4-5 ซม. มีเส้นใบ 6-9 เส้น ฐานใบรูปหัวใจ ปลายใบแยกเป็น 2 พู เว้าแคบ ขนาดเท่ากัน ผิวใบด้านบนเกลี้ยงแต่ด้านล่างมีขนบริเวณเส้นใบ ดอกตูมเป็นรูปไข่ยาว 5 มม. ใบประดับขนาดเล็ก ติดบริเวณตรงกลางของก้านดอกย่อย ช่อดอกแบบช่อเชิงหลั่นช้อน ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง วงกลีบเลี้ยงมี 5 กลีบ กลีบดอก สีขาวหรือขาวอมชมพูอ่อน รูปไข่กลับ ยาวประมาณ 1 ซม. เกสรเพศผู้สั้นที่สมบูรณ์มี 3 อัน อันที่เป็นหมันมี 7 อัน เกสรเพศเมียมีรังไข่เหนือวงกลีบ รังไข่ทรงกระบอก ผิวเกลี้ยง ผลฝักแบบถั่วเมื่อแห้งแล้วแตกออก เมล็ดรูปรี มี 8-12 เมล็ด (Figure 1A)

บริเวณที่พบในภูผามาศ: ป่าเบญจพรรณ ทางเข้าที่ทำการอุทยานแห่งชาติภูผามาศ

นิเวศวิทยา: ชอบขึ้นตามข้างทาง โดยเฉพาะตามที่โล่งแจ้ง

ชื่อพื้นเมือง: ส้มเสี้ยวเถา ประดงช้อ
พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 860

1.1.2 Bauhinia penicilliloba Pierre ex Gagnep., Notul. Syst. (Paris) 2: 177. 1912.

ไม้พุ่ม กิ่งเลื้อย สูงประมาณ 3 ม. มีมือเกาะ กิ่งมีขนสีแดงอ่อน ใบเดี่ยว ขนาด 7-8 × 5-6 ซม. เรียงเวียน ใบรูปไข่ ฐานใบรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ปลายใบแยกเป็น 2 พู ลึก ผิวใบด้านบนเกลี้ยงแต่ด้านล่างมีขน เนื้อใบคล้ายกระดาษ มีเส้นใบ 7-9 เส้น ก้านใบยาว 2-4 ซม. ดอกตูม ผิวมีขน รูปลิ้ม ปลายแยกเป็น 5 แฉก ช่อดอกเป็นช่อกระจุก ออกปลายกิ่ง ยาว 6-15 ซม. ผิวมีขนสีแดง กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอกสีเหลือง เกสรเพศผู้ มี 3 อัน ดอกสมบูรณ์ อับเรณู รูปรี หรือรูปขอบขนาน ฐานดอก ผิวเกลี้ยง เกสรเพศเมียมีรังไข่ผิวเกลี้ยง ก้านเกสรเพศเมียยาว 1-2 มม. ผลเป็นฝักแห้งแตกตามยาว รูปขอบขนาน ยาว 2.5-3 ซม. (Figure 1B)

บริเวณที่พบในภูผามาศ: พบในป่าเต็งรัง ป่าที่ค่อนข้างโปร่ง

นิเวศวิทยา: ป่าเต็งรัง
ชื่อพื้นเมือง: เสี้ยวแดง

พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 902 และ W.Chatan 1077

1.1.3 Bauhinia sirindhorniae K.Larsen & S.S.Larsen, Nordic J. Bot. 17(2): 113. 1997.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ลำต้นยาว 10–15 ม. กิ่งอ่อนสีน้ำตาล ผิวมีขนหนาแน่น ใบ ใบเดี่ยว เรียงสลับ ขนาด 5–8 × 4–6 ซม. แผ่นใบรูปไข่ ปลายใบแยกเป็น 2 แฉกตื้นๆ หรือจรดถึงฐานใบ ฐานใบรูปหัวใจ ผิวด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนบริเวณเส้นใบเส้นใบ 9–11 เส้น ก้านใบยาว 2–5 ซม. ดอกตูมทรงรี ปลายแหลม ช่อดอก ช่อกระจจะยาว 10 ซม. ออกตามซอกใบ ก้านดอกยาว 1–2 ซม. กลีบเลี้ยงแยกกันตามยาว 1–2 แฉก ปลายรูปคล้ายกาบ กลีบดอกมี 5 กลีบ ผิวมีขนสีน้ำตาลแดง เกสรเพศผู้มี 3 อัน เป็นหมัน 2 อัน เกสรเพศเมียมีรังไข่มีขนสีน้ำตาลแดง ก้านเกสรเพศเมียยาว 0.5–1 มม. ผล แบบฝัก ยาว 15–18 ซม. ผลเมื่อแก่สีน้ำตาล ผิวมีขนสีน้ำตาลแดง เมล็ดมีจำนวน 8–10 เมล็ด รูปรีกว้างค่อนข้างกลม (Figure 1C)

บริเวณที่พบในภูลังกา: ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง

นิเวศวิทยา: ชอบขึ้นตามที่โล่งแจ้ง พบน้อยที่พบในร่ม

ชื่อพื้นเมือง: สามสิบสองประดง สิรินครวัลลี
พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 877

1.2 สกุล Senna

Senna Gard. Dict. Abr., ed. 4: 1280. 1754.

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบประกอบแบบขนนกปลายคู่ เรียงเวียน มีหรือไม่มีต่อมน้ำต้อย ช่อดอกเป็นช่อกระจจะ ออกปลายกิ่งหรือตามซอกใบ ไม่มีใบประดับย่อย กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ มีหลายขนาด เกสรเพศผู้ โดยทั่วไปมี 10 อันถึงจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูตรง ผลแบบเป็นฝัก แตกหรือไม่แตก

รูปวิธานระบุชนิด

1. ต่อมอยู่ใกล้ฐานของก้านใบ.....
..... 1.2.1 *Senna occidentalis*
1. ต่อมอยู่ตรงแกนกลางใบประกอบระหว่างก้านใบย่อยของใบย่อยสองคู่ล่าง..... 1.2.2 *Senna tora*

1.2.1 Senna occidentalis (L.) Link, Handb. 2: 140. 1831.

ไม้ล้มลุกหรือไม้กึ่งพุ่ม สูง 1.5–2.5 ม. ลำต้นผิวเกลี้ยง ใบประกอบแบบขนนกปลายคู่ ใบย่อยมี 3–5 คู่ ขนาด 2–8 × 1.5–2 ซม. รูปใบหอก ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบมน ขอบใบมีขนครุย ผิวใบด้านบนและด้านล่างเกลี้ยง เนื้อ

ใบคล้ายเยื่อ ก้านใบยาว 2–4 ซม. มีต่อมรูปไข่อยู่บริเวณใกล้ฐานของก้านใบ ก้านใบย่อยยาว 2 มม. ช่อดอกช่อกระจจะ ออกปลายกิ่งหรือตามซอกใบ ก้านดอกสั้น มี 2–4 ดอกย่อย ก้านดอกย่อย ยาว 5 มม. ใบประดับรูปแถบปลายแหลม กลีบเลี้ยงสีน้ำตาล กลีบดอกสีเหลือง ยาว 1.5 ซม. เกสรเพศผู้มี 9–10 อัน เชื่อมติดกับก้านชูอับเรณู มีช่องเปิดบริเวณปลาย มีการลดรูปของเกสรเพศผู้ เกสรเพศเมียมีรังไข่มีขน ก้านเกสรเพศเมียผิวเกลี้ยง ผลแบบฝักแบน ผิวเกลี้ยง สีน้ำตาลเข้ม ยาว 10–12 ซม. เมล็ดมี 30–40 เมล็ด รูปไข่ ยาว 2–4 ซม. (Figure 1D)

บริเวณที่พบในภูลังกา: ป่าเต็งรัง วัตถุประสงค์
นิเวศวิทยา: ชอบขึ้นข้างทางหรือตามที่โล่งแจ้ง
ชื่อพื้นเมือง: ชีเหล็กเทศ ชีเหล็กเผือก ฝักเห็ด ชีเหล็กผี ชุมเห็ดเล็ก คางเค็ด
พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 1005

1.2.2 Senna tora (L.) Roxb., Fl. Ind., ed. 2(2): 340. 1832.

ไม้ล้มลุกหรือไม้กึ่งพุ่ม สูง 50–60 ซม. ลำต้นผิวเกลี้ยง หน่อ ยาว 1–1.5 ซม. ร่วงง่าย ใบประกอบแบบขนนกปลายคู่ ใบย่อยมี 3 คู่ แกนกลางใบยาว 2–3 ซม. มีต่อมอยู่ระหว่างก้านใบย่อยสองคู่ล่าง ก้านใบประกอบยาว 1–4 ซม. ใบย่อยรูปไข่กลับ ยาว 2–5 ซม. ปลายใบกลม โคนใบมนแคบๆ ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ช่อดอกแบบช่อกระจจะ ออกตามซอกใบ มี 1–3 ดอกย่อย ใบประดับรูปแถบ ยาว 2–3 มม. ก้านดอกย่อย ยาว 4–10 มม. กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปไข่ ยาวเท่าๆ กัน ยาวประมาณ 5 มม. กลีบดอก 5 กลีบ สีเหลือง แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ยาวได้ประมาณ 1 ซม. ปลายแหลม มีก้านกลีบสั้นๆ เกสรเพศผู้ 7 อัน ยาวเท่าๆ กัน ก้านชูอับเรณูยาว 1.5–2 มม. อับเรณูยาว 1.5–2.5 มม. มีช่องเปิดที่ปลาย เกสรเพศเมียมีรังไข่มีขนหนาแน่น ผล รูปแถบ ผิวเกลี้ยง ยาว 10–15 ซม. เมล็ดมี 20–30 เมล็ดรูปสี่เหลี่ยมคางหมู เส้นผ่านศูนย์กลาง 5 มม. (Figure 1E)

บริเวณที่พบในภูลังกา: บริเวณป่าทางทิศใต้ของภูลังกา
นิเวศวิทยา: ชอบขึ้นข้างทางหรือตามที่โล่งแจ้ง
ชื่อพื้นเมือง: ชุมเห็ดไทย ชุมเห็ดนาและชุมเห็ดเล็ก
พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 1004

2. วงศ์ย่อยประดู่ (Papilionoideae)
พรรณไม้อีกกลุ่มไม้พุ่มและไม้เถาเนื้อแข็งในวงศ์

ย่อยนี้พบทั้งหมด 8 สกุล 9 ชนิด ดังนี้

รูปวิธานระบุงศ์

1. ส่วนประกอบต่างๆ ของพืชมีขนรูปตัวที่.....
..... 2.6 Indigofera
1. ส่วนประกอบต่างๆ ของพืชไม่มีขนรูปตัวที่.....2
2. ฝักเป็นข้อ ข้อดอกมีใบประดับคล้ายใบรอรับ.....
..... 2.7 Phyllodium
2. ฝักไม่เป็นข้อ ข้อดอกไม่มีใบประดับคล้ายใบรอรับ.....3
3. ฝักพอง..... 2.4 Croton
3. ฝักไม่พอง..... 4
4. กลีบกลางขนาดใหญ่และหุ้มกลีบดอกอื่นๆ เอาไว้
ชัดเจน..... 2.2 Clitoria
4. กลีบกลางขนาดเล็กเมื่อเทียบกับกลีบอื่นๆ และหุ้ม
กลีบดอกกลีบอื่นๆ เอาไว้..... 5
5. ใบย่อยเรียงสลับ..... 2.5 Dalbergia
5. ใบย่อยเรียงตรงข้าม..... 6
6. ใบประกอบมี 1-3 ใบย่อย..... 2.3 Codariocalyx
6. ใบประกอบมีใบย่อยมากกว่า 3 ใบย่อย..... 7
7. ใบประกอบแบบขนนกปลายคู่..... 2.1 Abrus
7. ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่..... 2.8 Uria

2.1 สกุล Abrus

Abrus Adans., Fam. Pl. (Adanson) 2:
327. 1763.

ไม้พุ่มหรือไม้เถาเนื้อแข็ง ใบประกอบแบบ
ขนนก มีใบย่อยหลายคู่ แกนกลางมีหนามแข็งที่ปลาย ข้อดอก
ช่อกระจะ ออกด้านข้าง กลีบเลี้ยงปลายมีแฉกเล็กๆ กลีบดอก
มีกลีบกลางรูปไข่ มีส่วนคล้ายก้านกลีบ กลีบคู่ข้างรูปเคียวแคบ
กลีบคู่ล่างขนาดใหญ่กว่ากลีบคู่ข้าง เกสรเพศผู้ 9 อัน เชื่อมกัน
เกสรเพศเมีย กิ่งไว้ก้าน มีออวุลจำนวนมาก ผลแบน เมล็ดกิ่ง
ทรงกลมหรือรี

***Abrus pulchellus* Wall. ex Thwaites,**
Enum. Pl. Zeyl.: 91. 1859.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ลำต้นมีขนสีขาวเกือบน้ำตาล
อ่อน ใบประกอบแบบขนนกปลายคู่ ก้านใบยาว 1-1.2 ซม. ใบ
ย่อยออกตรงข้าม มี 14-16 คู่ ใบย่อยรูปขอบขนาน ขนาด 6-7
x 11-21 ซม. ปลายมนและมีติ่งแหลมอ่อน โคนตัด ขอบเรียบ
ผิวด้านบนกึ่งเกลี้ยง เนื้อใบคล้ายกระดาษ ข้อดอกเป็นช่อ
กระจะ ออกปลายกิ่งหรือตามซอกใบ ยาว 3-7 ซม. ดอกย่อย
มีก้านดอกย่อยยาว 2 มม. กลีบเลี้ยงรูปกรวย หลอดกลีบเลี้ยง
ยาว 2 มม. แฉกกลีบเลี้ยงยาว 0.7 มม. กลีบดอกสีชมพูอ่อน

กลีบกลางกิ่งวงกลม ยาว 7 มม. กลีบคู่ข้างและกลีบคู่ล่างยาว
1.1-1.3 ซม. เกสรเพศผู้มีส่วนที่เป็นหลอดยาวประมาณ 1 ซม.
เกสรเพศเมียรังไข่มี 2 อัน ผลรูปขอบขนาน แบน ขนาด
0.8-1 x 5-6.5 ซม. (Figure 1F)

บริเวณที่พบในภูลังกา: พบในป่าเบญจพรรณ
ป่าเต็งรัง ทางทิศตะวันตกของอุทยาน

นิเวศวิทยา: พบขึ้นตามที่โล่งแจ้งหรือเลื้อย
พันไปตามไม้พุ่มอื่น

ชื่อพื้นเมือง: มะกล่ำเผือก มะขามป่า
พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 1007

2.2 สกุล Clitoria

Clitoria L., Sp. Pl. 2: 753. 1973.

ไม้ล้มลุกหรือไม้พุ่ม ลำต้นเลื้อยหรือตั้งตรง
พบน้อยที่เป็นไม้ยืนต้น ใบส่วนใหญ่เป็นใบประกอบแบบขนนก
มี 3-9 ใบย่อย มีหูใบหรือหูใบย่อย ข้อดอกแบบช่อกระจะ ดอก
เดี่ยวหรือดอกออกเป็นคู่และออกตรงซอกใบ ใบประดับคล้าย
หูใบ ใบประดับย่อยมีขนาดใหญ่ กลีบเลี้ยง 5 อัน ปลายแยก
เป็น 5 แฉก แฉกด้านบน 4 อัน เชื่อมกัน กลีบดอกสีขาว แฉก
น้ำเงิน กลีบกลางไม่มีรยางค์และมีขนาดใหญ่กว่ากลีบอื่น เกสร
เพศผู้มี 10 อัน เชื่อมกันเป็นกลุ่มมี 1 กลุ่ม หรือ 2 กลุ่ม เกสร
เพศเมียมีรังไข่มีก้าน มี 2 ออวุลหรือมีจำนวนมาก ก้านเกสร
เพศเมียค่อนข้างแบน ผิวมีขน ผลรูปแถบแกมรูปขอบขนาน

***Clitoria macrophylla* Wall., Numer. List**
[Wallich] n. 5345. (1831-32).

ไม้พุ่มสูงถึง 1 ม. กิ่งและลำต้นรูปทรงกระบอก
ผิวมีขน ใบประกอบมี 3 ใบย่อย ใบย่อยที่ปลายขนาด 2.7-3.3
x 6.5-9 ซม. ใบย่อยด้านข้างขนาด 2.3-2.5 x 4.5-6.5 ซม.
ใบย่อยทั้งหมดในใบประกอบปลายแหลมหรือมน และปลาย
เป็นติ่งแหลมอ่อน ขอบใบเรียบ โคนใบรูปลิ้ม ผิวใบด้านบน
เกลี้ยง ด้านล่างมีขนแบบขีด เนื้อใบคล้ายกระดาษ ข้อดอกเป็น
ช่อกระจุก ออกซอกใบ แกนกลางยาวถึง 7 มม. มีใบประดับ
รองรับ ดอกย่อย มีใบประดับย่อยรองรับ ใบประดับย่อยรูปใบ
หอกกิ่งรูปไข่ กลีบเลี้ยงสีเขียว โคนเชื่อมกันเป็นหลอด ปลาย
มี 5 แฉก แฉกกลีบเลี้ยงรูปใบหอก กลีบดอกสีขาว กลีบกลาง
ขนาดใหญ่ รูปไข่กลับ กลีบคู่ข้างรูปแถบ ยาว 2.5-2.7 ซม.
กลีบคู่ข้างรูปเคียวพระจันทร์ มีก้านกลีบดอกรูปเส้นด้ายยาว
ประมาณ 1.2-1.3 มม. เกสรเพศผู้มี 10 อัน ยาว 2.3-2.5 ซม.
อับเรณูมีรูปร่างลักษณะคล้ายกัน เกสรเพศเมียยาว 2.6-2.8
ซม. ผลรูปแถบ ขนาด 7-8 x 45-46 มม. มีเมล็ด 5-6 เมล็ด
(Figure 1G)

บริเวณที่พบในภูาลังกา: พบในป่าเต็งรัง
 นิเวศวิทยา: พบในที่โล่งแจ้ง
 ชื่อพื้นเมือง: อัญชันป่า
 พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 1331

2.3 สกุล *Codariocalyx*

Codariocalyx Hassk., Flora oder
 Allgemeine Bota- nische Zeitung 25(2): 48.1842.

ไม้พุ่มหรือไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบมี 1–3 ใบย่อย ใบย่อยที่ปลายขนาดใหญ่ที่สุด มีหูใบหรือหูใบย่อย ช่อดอก ออกปลายหรือชอกใบ ช่อกระจะหรือช่อแยกแขนง ใบประดับ ขนาดใหญ่ มีดอกย่อย 2 ดอก ไม่มีใบประดับย่อย กลีบเลี้ยง รูปประฆังหรือกึ่งรูปปากเปิด มี 5 แฉก กลีบดอก ขนาดใหญ่กว่า กลีบเลี้ยงมาก กลีบกลางปลายมน ไม่มีออริเคิล (auricle) กลีบ คู่ข้างมีส่วนที่คล้ายก้านกลีบ กลีบคู่ล่างปลายมน มีส่วนที่คล้าย ก้านกลีบยาว เกสรเพศผู้เชื่อมกันเป็น 2 กลุ่ม ไม่มีจานฐาน ดอก เกสรเพศเมียมีเกสร 2 ยอด เกสรเพศเมียเป็นตุ่ม ผลรูป แฉกแบน เป็นข้อ ไร่ก้าน

Codariocalyx motorius (Houtt.) H.

Ohashi, Journ. Jap. Bot. 40: 367. 1965.

ไม้พุ่มสูง 80 ซม. กิ่งและใบมีขน ใบประกอบ แบบขนนกมี 3 ใบย่อย ใบย่อยที่ปลายมีขนาดใหญ่ที่สุด รูป ขอบขนาน ขนาด 3.0–4.5 x 0.9–1.1 ซม. ปลายและโคนใบ มน ขอบเรียบ เนื้อใบคล้ายแผ่นหนัง ใบย่อยที่อยู่ด้านข้างมี ลักษณะคล้ายใบย่อยที่อยู่ปลายแต่ขนาดเล็กกว่า ช่อดอกเป็น ช่อแยกแขนง ออกปลายกิ่ง ยาวถึง 10 ซม. แกนช่อดอกมีขน รูปตะขอ ดอกย่อย ก้านดอกย่อยยาว 2–4 มม. กลีบเลี้ยงยาว 2–2.5 มม. มีขน หลอดกลีบเลี้ยงยาว 1.0–1.2 มม. แฉกกลีบ เลี้ยงยาว 1 ซม. กลีบดอกสีม่วง กลีบกลางขนาด 8–10 x 8–10 มม. กลีบคู่ข้างขนาด 6–8 x 4–5 มม. กลีบคู่ล่างขนาด 8–10 x 3–4 มม. และมีก้านกลีบยาว 4–5 มม. เกสรเพศผู้มี 10 อัน อับ เรณูรูปร่างเหมือนกัน เกสรเพศเมียยาว 1–1.2 ซม. ก้านเกสร เพศเมียยาว 4–6 มม. ผิวมีขน ผลยาว 5–18 มม. มี 2–4 ข้อ ตอนหักจะหักที่ตำแหน่งของข้อ ก้านผลยาว 7 มม. (Figure 1H)

บริเวณที่พบในภูาลังกา: พบบริเวณป่า เบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง บริเวณกลางภูาลังกา
 นิเวศวิทยา: ชอบขึ้นในที่โล่งแจ้งข้างทางเดิน
 ชื่อพื้นเมือง: ช้อยนางรำ
 พรรณไม้อ้างอิง : W.Chatan 1048

2.4 สกุล *Crotalaria*

Crotalaria L., Sp. Pl.: 714. 1753.

ไม้ล้มลุกหรือไม้พุ่ม ใบเดี่ยว หรือเป็นใบ ประกอบแบบนิ้วมือ มีใบย่อย 3–5 ใบ หูใบร่วงง่ายหรือติดทน ช่อดอกมักเป็นช่อกระจะ ออกปลายกิ่งหรือตามชอกใบ มีใบประดับและใบประดับย่อย กลีบเลี้ยงรูปประฆังหรือรูปปากเปิด ปลายมี 5 แฉก กลีบดอกสีเหลือง สีน้ำเงินหรือสีขาว กลีบกลาง โคนด้านในมีรยางค์คล้ายแคลลัส 2 อัน กลีบคู่ข้างรูปขอบ ขนานถึงรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ผิวด้านในมีเกล็ดอยู่ ระหว่างเส้นใบ กลีบคู่ล่างส่วนปลายมักเป็นจงอย เกสรเพศผู้ 10 อัน เชื่อมกันเป็นกลุ่มเดี่ยว เกสรเพศผู้ 5 อัน มีอับเรณู ขนาดใหญ่ มีก้านชูอับเรณูสั้นและติดอับเรณูที่ฐาน ส่วนเกสร เพศผู้อีก 5 อันมีอับเรณูขนาดเล็ก มีก้านชูอับเรณูยาวและติด ด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมียมีรังไข่รูปไข่ถึงรูปใบหอก มีอวูล 2 อันถึงหลายอัน ก้านเกสรเพศเมียโค้งหรือเป็นข้อ ผิวมีขน ผลรูปแถบ รูปขอบขนาน รูปคล้ายกระบอกถึงกึ่งกลม ผิวเกลี้ยงหรือมีขน

Crotalaria kostermansii Niyomdham,

Thai For. Bull. (Bot.) 11: 136-137. 1978.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 1.5 ม. ลำต้นและกิ่ง ผิว มีขนหนาแน่น ใบเดี่ยว ก้านใบยาว 1.5–2.5 แผ่นใบรูปแถบ หรือรูปใบหอกกลับแกมรูปแถบ ขนาดประมาณ 1.0 x 4.8 ซม. ปลายใบมนและเป็นติ่งหนาม โคนใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบมี ขนทั้งสองด้าน เนื้อใบคล้ายกระดาษ ช่อดอกเป็นช่อกระจะ ออกปลายกิ่งหรือตามชอกใบ ยาวถึง 15 ซม. กลีบเลี้ยง ยาว ประมาณ 1.5 มม. รูปปากเปิด แฉกหักกลีบเกือบถึงโคนกลีบ เลี้ยง กลีบดอกสีเหลือง ปากแตรของกลีบกลางรูปไข่กลับ ยาว ประมาณ 1.5 ซม. ปลายเว้าตื้น ก้านกลีบ 1–1.5 มม. กลีบคู่ ข้างรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 ซม. กลีบคู่ล่างยาวประมาณ 1.5 ซม. บิดเวียนขวา เกสรเพศผู้มี 10 อัน อันยาว 5 อัน มี ก้านชูอับเรณูยาว 10–11 มม. อับเรณูรูปรีกว้างขนาด 0.5 x 0.8 มม. อันสั้น 5 อันมีก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 0.7 มม. อับเรณูรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ยาวประมาณ 3 มม. เกสร เพศเมียมีรังไข่รูปขอบขนาน ยาว 3.5 มม. ก้านเกสรเพศเมีย ยาว 13 มม. ผลไม่พบ (Figure 1I)

บริเวณที่พบในภูาลังกา: ป่าเบญจพรรณและ ป่าดิบแล้ง

นิเวศวิทยา: พบบริเวณที่โล่งแจ้ง

ชื่อพื้นเมือง: -

พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 1080

2.5 สกุล *Dalbergia*

Dalbergia L. f., Suppl. Pl. 52: 316. 1982.

ไม้ต้นหรือไม้พุ่ม ใบประกอบแบบขนนก ปลายคี่ พบน้อยที่ไม้มีใบย่อยใบเดี่ยว ใบย่อยที่อยู่ด้านข้างเรียง สลับ ไม่มีหูใบย่อย ช่อดอกออกปลายกิ่งหรือซอกใบ ช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง ใบประดับและใบประดับย่อยมีขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงรูปประฆัง แฉกของกลีบเลี้ยงมีขนาดไม่เท่ากัน กลีบ ดอกกลีบกลางรูปไข่หรือรูปวงกลม กลีบคู่ล่างเชื่อมกันที่ส่วน ปลาย เกสรเพศผู้มี 9-10 อัน เชื่อมกันเป็น 1-2 กลุ่ม เกสร เพศเมียมีรังไข่มีก้าน ออวูลมี 1 อันหรือมีจำนวนน้อย ก้าน เกสรเพศเมียโค้งขึ้น ผิวเกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม ผล แบบซามารอยด์ (samaroid) มีเมล็ด 1-4 เมล็ด

***Dalbergia darlacensis* P.H. Ho & Niyomdham**, Bull. Mus. Natl. Hist. Nat., B, Adansonia Sér. 4, 18(1-2): 139. 1996.

ไม้เถาเนื้อแข็ง หน่ออ่อนผิวมีขน ใบประกอบ แบบขนนกปลายคี่ ยาว 8-13 ซม. ก้านใบยาว 1.2-1.6 ซม. ใบย่อยเรียงสลับ รูปขอบขนานขนาด 3-5 x 6-17 ซม. ปลาย และโคนมน ขอบเรียบ ผิวทั้งสองด้านมีขน เนื้อใบคล้าย กระดาษ ช่อดอกช่อแยกแขนง ออกซอกใบ ยาว 4-5 ซม. ใบประดับและใบประดับย่อยยาว 1.5 ซม. ดอกย่อย ก้านดอก ย่อยยาว 1.5 ซม. กลีบเลี้ยงยาวประมาณ 2.2-2.5 มม. กลีบ ดอกสีขาว กลีบกลางรูปไข่กลับ ขนาด 3.5 x 3.5 มม. กลีบคู่ ข้างและกลีบคู่ล่างยาว 2.5 มม. เกสรเพศผู้ 5 อัน เชื่อมกันเป็น 1 กลุ่ม ยาว 3.5 มม. เกสรเพศเมียมีขนตามขอบ รูปเคียว ผลรูปขอบขนาน ขนาด 1.5 x 6.0 ซม. (Figure 1J and 1K)

บริเวณที่พบในภูหลวงกา: พบป่าดิบแล้งทาง ทิศเหนือภูหลวงกา

นิเวศวิทยา: พบขึ้นข้างลำธารโดยเลื้อยพัน ไปตามไม้ต้นสูง

ชื่อพื้นเมือง: มะขามเครือ

พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 1278 และ W.Chatan 1360

2.6 สกุล *Indigofera*

Indigofera L. Sp. Pl. 2: 751. 1973.

ไม้พุ่มหรือไม้ล้มลุก โดยทั่วไปมีขนรูปตัว อักษรที่หรือขนเดี่ยว ใบประกอบแบบขนนก หรือใบมี 1 ใบ ย่อย หรือใบเดี่ยว ใบย่อยขอบเรียบ มีหูใบย่อย ช่อดอก ช่อ กระจุก ช่อเชิงลด หรือดอกเดี่ยว ออกตามซอกใบ ใบประดับ ร่วงง่าย ใบประดับย่อยไม่มี กลีบเลี้ยงแฉกขนาดไม่เท่ากัน อัน

ที่อยู่ด้านล่างยาวที่สุด กลีบดอกกลีบกลางไว้ก้าน หรือมีส่วน คล้ายก้านกลีบ กลีบคู่ข้างอยู่ชิดกลีบคู่ล่าง กลีบคู่ข้างโป่งข้าง เดียว มักมีเดือย เกสรเพศผู้ มี 10 อัน 2 กลุ่ม อับเรณูมีลักษณะ คล้ายกัน ปลายมีติ่งแหลมอ่อน เกสรเพศเมียรังไข่มีออวูล จำนวนมาก หรือมี 1-2 อัน ก้านเกสรเพศเมียผิวเกลี้ยง ยอด เกสรเพศเมียเป็นตุ่ม ผิวมักมีขน ผลรูปแถบหรือทรงกลม หรือ ทรงกระบอกหรือแบน มี 3-4 เมล็ด

***Indigofera sootepensis* Craib**, Bull. Misc. Inform. Kew.: 35. 1911 & Fl. Siam. Enum. 1: 381. 1928.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 7 ม. กิ่งมีเฉพาะขนรูป ตัวที่ ขนรูปตัวที่ตามอวัยวะต่างๆ มีขนทั้งสองข้างยาวใกล้เคียงกัน ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ มีใบย่อย 7-13 ใบ ใบย่อยเรียงตรงข้าม ก้านใบยาวประมาณ 3 ซม. ก้านใบย่อยยาว 3-4 มม. แผ่นใบย่อยรูปรีหรือรูปไข่ ขนาด 3-5 x 2.0-2.5 ซม. ปลายมนหรือแหลม มีติ่งแหลมอ่อน ผิวทั้ง 2 ด้านมีขนรูป ตัวที่ ช่อดอกเป็นช่อกระจุก ออกตามซอกใบ ยาวใกล้เคียงหรือ สั้นกว่าความยาวของใบประดับเล็กน้อย กลีบเลี้ยง หลอด กลีบเลี้ยงยาว 1.0-1.5 แฉกยาว 0.5-1.0 มม. กลีบดอกมีกลีบ กลางรูปสามเหลี่ยม ขนาด 0.7 x 0.7-0.8 มม. ปลายเว้า โคน ตัด ผิวด้านนอกมีขน ด้านในเกลี้ยง กลีบคู่ข้าง ยาว 0.7 ซม. กลีบคู่ล่างยาว 0.9 มม. เกสรเพศผู้ยาว 8-9 มม. อับเรณูยาว 1 มม. ปลายมีขน เกสรเพศเมีย รังไข่มีขนหนาแน่น ผลรูปร่าง ตรง ผิวมีขน (Figure 1L and 1M)

บริเวณที่พบในภูหลวงกา: ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง บริเวณกลางภูหลวงกา

นิเวศวิทยา: พบตามป่าที่ิบหรือค่อนข้าง โลงแจ้ง

ชื่อพื้นเมือง: ครามใบแหลม

พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 1241

2.7 สกุล *Phyllodium*

Phyllodium Desv., J. Bot. Agric. 1: 123, t. 5. 1813.

ไม้พุ่มหรือไม้ล้มลุก ใบประกอบมี 3 ใบย่อย หูใบมีรั้ว มีหูใบย่อย ช่อดอกเป็นช่อกระจุก หรือบางครั้งช่อแยก แขนง แต่ละช่อดอกย่อยอยู่เป็นกระจุก มี 4-8 ดอกย่อย มีใบประดับคล้ายใบรองรับ กลีบเลี้ยงรูปประฆังแคบ ปลายมี 4 แฉก ฐานมีใบประดับย่อย 2 อัน กลีบดอก กลีบกลางรูปไข่กลับ โคน แบน กลีบคู่ข้างมีเดือยเห็นส่วนคล้ายก้านกลีบ ฐานดอก บาง เกสรเพศผู้ร่วงง่าย มี 10 อัน เชื่อมกันเป็น 1 กลุ่ม แต่

เชื่อมกันหลวมๆ เกสรเพศเมียยาวกว่าเกสรเพศผู้ ก้านเกสรเพศเมียส่วนปลายไม่หนายอดเกสรเพศเมียบ้างเป็นตุ่ม ผลเป็นข้อ มี 2-7 ข้อ ข้อรูปขอบขนานถึงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

รูปวิธานระบุชนิด

1. ผลยาวน้อยกว่า 5 มม...2.7.1 *Phyllodium longipes*
1. ผลยาวมากกว่า 10 มม...2.7.2 *Phyllodium vestitum*

2.7.1 *Phyllodium longipes* Schindl., Repert.

Spec. Nov. Regni Veg. 20: 270. 1924.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 4 ม. กิ่งมีขนสีน้ำตาล ใบประกอบมี 3 ใบย่อย โดยใบย่อยที่ปลายมีความยาวมากกว่าความกว้างของใบย่อยนั้น 3 เท่า ใบย่อยที่ปลายรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ขนาด 4-5 x 15-17 ซม. ใบย่อยทุกใบมีเนื้อใบคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอก ใบประดับชั้นปฐมภูมิรูปร่างคล้ายกันทุกใบ รูปวงกลมหรือกึ่งรูปไข่ ยาวประมาณ 2 มม. ใบประดับชั้นทุติยภูมิรูปไข่แคบ ช่อดอกเป็นช่อกระจุก ออกตามซอกใบ ดอกย่อยอยู่เป็นกลุ่ม 10-15 ดอกย่อย ดอกย่อยมีก้านดอกย่อยยาวประมาณ 5 มม. รูปร่างเรียวยาว กีบเลี้ยง ผิวมีขนสีขาว ยาว 4-5 มม. แฉกด้านบนปลายแยกเป็น 2 แฉกสั้นๆ หรือเรียบ แฉกด้านล่างสั้นกว่าแฉกด้านบน กีบดอกสีขาวหรือสีเหลืองอ่อน กีบกลางรูปไข่กลับ ขนาด 3-4 x 7-8 มม. ปลายมน กีบคู่ข้างยาว 6-8 มม. กีบคู่ล่างยาว 7-8 มม. เกสรเพศผู้ ยาวประมาณ 8 มม. เกสรเพศเมียมีรังไข่ยาว 4 มม. ก้านเกสรเพศเมียยาว 5-6 มม. ส่วนโคนผิวมีขน ผลยาวประมาณ 4 มม. มักมี 4 ข้อ (Figure 1N)

บริเวณที่พบในภูลังกา: ส่วนมากพบในป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรังทางทิศเหนือของภูลังกา

นิเวศวิทยา: ชอบขึ้นในที่โล่งแจ้ง

ชื่อพื้นเมือง: เกล็ดปลา

พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 1035

2.7.2 *Phyllodium vestitum* Benth., Pl. Jungh.

[Miquel] 2: 217. 1852.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 3 ม. ผิวมีขน ใบประกอบแบบขนนกมี 3 ใบย่อย ก้านใบยาว 2-3 ซม. ใบย่อยที่ปลายใบรูปไข่ขนาด 3-5 x 5-10 ซม. ใบย่อยที่ข้างใบประกอบรูปไข่ไม่สมมาตร ขนาด 3-5 x 5-10 ซม. ผิวทั้ง 2 ด้านมีขน ช่อดอกเป็นช่อกระจุก ออกตามซอกใบ ใบประดับชั้นปฐมภูมิคล้ายกันทุกใบ รูปไข่ ขนาดประมาณ 2 x 3-5 ซม. ใบประดับชั้นทุติยภูมิรูปไข่แคบ ดอกย่อยอยู่เป็นกลุ่ม 4-6 ดอกย่อย ดอกย่อยมีก้านดอกย่อยยาว 3-5 มม. กีบเลี้ยงสีเขียวอ่อน ยาว 3

มม. ผิวมีขน กีบดอกสีขาว กีบกลางรูปไข่กลับ ขนาด 5 x 10 มม. ปลายเว้าตื้น กีบคู่ข้างขนาด 2 x 8 มม. กีบคู่ล่างขนาด 4 x 10 มม. เกสรเพศผู้ยาว 1-3 มม. เกสรเพศเมียมีรังไข่ยาว 3.5 มม. ก้านเกสรเพศเมียยาว 10 มม. ผลขนาด 4-4.5 x 11-12 มม. (Figure 10)

บริเวณที่พบในภูลังกา: พบในป่าเต็งรัง ทางทิศเหนือของภูลังกา

นิเวศวิทยา: ชอบขึ้นในที่โล่งแจ้ง

ชื่อพื้นเมือง: เกล็ดปลา

พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 1143

2.8 สกุล *Uria*

Uria Desv. J. Bot. Agric. 1: 122, t. 5, f. 19. 1813.

ไม้ล้มลุกหรือไม้พุ่ม ใบประกอบมีใบย่อย 1-11 ใบย่อย ช่อดอก ออกซอกใบหรือปลายกิ่ง ช่อกระจุก มีใบประดับรองรับ กีบเลี้ยง เชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยก 5 แฉก กีบดอก สีแดง สีม่วง กีบกลางกึ่งไร้ก้าน กีบคู่ล่างยาว ปลายมน เกสรเพศผู้ 10 อัน อยู่เป็น 2 กลุ่ม อับเรณู รูปร่างคล้ายกัน เกสรเพศเมียมีรังไข่ 2-10 ออวูล ผลเป็นข้อ

Uria acuminata Kurz, J. Asiat. Soc. Bengal, Pt. 2, Nat. Hist. 45(4): 235-236. 1877.

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 ม. กิ่งและส่วนประกอบต่างๆ มีขนรูปตะขอ ใบประกอบแบบขนนกมี 7 ใบย่อยแต่ละใบมีขนาดใกล้เคียงกัน แผ่นใบย่อยรูปแถบ ขนาด 2-2.7 x 13-16 ซม. ปลายใบแหลมแคบ โคนใบมน ขอบใบเรียบผิวใบมีขนรูปตะขอทั้ง 2 ด้าน แต่จะหนาแน่นที่ผิวด้านล่าง ช่อดอกและดอกย่อย ไม่พบ ผลสดสีเขียว เมื่อแห้งสีดำ ก้านผลโค้ง ยาวประมาณ 1-1.2 ซม. ผลมี 2 ข้อ รอยคอดเว้าลึกมาก ผิวขรุขระ แต่ละข้อรูปไข่ขนาด 4-5.5 x 5-6.0 มม. (Figure 1P) บริเวณที่พบในภูลังกา : พบทางทิศตะวันตกภูลังกาในป่าเบญจพรรณและป่าดิบแล้ง

นิเวศวิทยา: ชอบขึ้นในป่าค่อนข้างที่บ ตามข้างทางเดิน

ชื่อพื้นเมือง: หญ้าหางกระรอก

พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 928

3. วงศ์ย่อยสีเสียด (*Mimosoideae*)

พรรณไม้กลุ่มไม้พุ่มและไม้เถาเนื้อแข็งในวงศ์ย่อยนี้พบทั้งหมด 2 สกุล 2 ชนิด โดยมีรูปวิธานระบุสกุลและคำบรรยายลักษณะดังนี้

รูปวิธานระบุสกุล

1. จำนวนเกสรเพศผู้มีจำนวนมากหรือมากกว่า 15 อัน
.....3.1 Acacia
1. จำนวนเกสรเพศผู้มีจำนวน 10 อัน.....3.2 Entada

3.1 สกุล Acacia

Acacia Mill., Gard. Dict. Abr. ed. 4. 1754.

ไม้ต้น ไม้พุ่ม หรือไม้เลื้อย มีหรือไม่มีหนาม หูใบอาจเป็นหนาม ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น หรือลดรูป มักพบต่อมที่ก้านใบส่วนบนและที่แกนกลาง ช่อดอกอยู่รวมกันเป็นช่อแยกแขนง ออกตามซอกใบ ดอกย่อยเป็นดอกเพศเดี่ยวหรือสมบูรณ์เพศ เกิดบนช่อเชิงลดหรือช่อกระจุกแน่น ดอกย่อยที่อยู่กลางช่อกระจุกไม่ขยายใหญ่หรือเปลี่ยนแปลงลักษณะไป กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 4-5 แฉกหรือหยักแหลม กลีบดอกเชื่อมกัน ปลายแยก 4-5 แฉก เกสรเพศผู้มีจำนวนมาก โดยมีมากกว่า 15 อัน ผลแตกหรือไม่แตก

Acacia megaladena Desv., J. Bot. Agric. 3:

69. 1814.

ไม้เถาเนื้อแข็ง มีหนามตามกิ่ง ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น ก้านใบยาว 3–5 ซม. แกนกลางยาว 10–20 ซม. มีต่อมที่ก้านใบบริเวณประมาณกึ่งกลางระหว่างแกนกลางย่อยคู่แรกและฐานก้านใบ ใบย่อยมี 10–16 คู่ เรียงตรงข้าม แต่ละใบย่อยรูปขอบขนาน ปลายมน ขอบใบมีขน ผิวด้านล่างเห็นเส้นแขนงใบค่อนข้างชัดเจน ช่อดอกเป็นช่อกระจุกแน่น ออกปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงรูปไข่ ยาว 1.7–1.8 มม. ผิวด้านในกลีบเลี้ยงมีขนนอกมีขน กลีบดอกมีหลอดกลีบดอกผิวเกลี้ยงทั้งสองด้าน แฉกกลีบดอกรูปไข่ ยาว 1.8–1.9 มม ปลายแหลม ผิวเกลี้ยงทั้ง 2 ด้าน ผลไม่พบบ (Figure 1Q)

บริเวณที่พบในภูถ้ำกา: กลางภูถ้ำกาบริเวณป่าเต็งรัง

นิเวศวิทยา: ชอบขึ้นบริเวณป่าค่อนข้างโล่ง

ชื่อพื้นเมือง: หนามขี้แรด หนามหัน

พรรณไม้อ้างอิง: W.Chatan 1609

3.2 สกุล Entada

Entada Adans., Fam. Pl. (Adanson) 2: 318.

1763.

ไม้เถาเนื้อแข็งหรือไม้พุ่มรอเลื้อย ไม่มีหนาม ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น แกนกลางและใบย่อยไม่มีต่อม แกนกลางย่อยคู่ที่อยู่ปลายเปลี่ยนรูปเป็นมือเกาะ ใบย่อยเรียงตรงข้าม หูใบไม่เป็นหนาม ช่อดอก เป็นช่อเชิงลดหรือช่อ

กระจะ ออกตามซอกใบหรือเหนือซอกใบ ดอกย่อย เป็นดอกสมบูรณ์เพศหรือดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน ปลายมี 5 แฉก เรียงจรด กลีบดอกมี 5 กลีบแยกกันหรือโคนเชื่อมกันเล็กน้อย เกสรเพศผู้ มี 10 อัน แยกกัน สืบพันธุ์ได้ อับเรณูผิวเกลี้ยงและมีต่อมมีก้านหรือกิ่งไว้ก้านที่ปลาย เกสรเพศเมียเรียงไขว้ไว้ก้านหรือมีก้านสั้นๆ ผิวเกลี้ยง ผลตรงหรือโค้งถึงบิดเวียน แตกตามขวางเป็นส่วนๆ แต่ละส่วนมี 1 เมล็ด เมล็ด สีน้ำตาลทรงกลมถึงแบนข้าง

Entada glandulosa Pierre ex Gagnep.,

Notul. Syst. (Paris) 2: 57. 1911.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ลำต้น สีน้ำตาล กิ่งเป็นร่องยาว ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียว เรียงตรงกันข้าม ฐานใบมน ขอบใบเรียบ มีขนเล็กน้อย ผิวใบด้านบนเกลี้ยงมันวาว ด้านล่างเกลี้ยง เนื้อใบคล้ายกระดาษ ก้านใบยาว 0.2 มม. ช่อดอกเป็นช่อเดี่ยวเชิงลด ออกตามซอกใบ ยาว 5–7 มม. ออกดอกบริเวณซอกใบ ดอกย่อยมีจำนวนมาก ก้านดอกสั้น ใบประดับรูปหอก ขนาด 0.1 มม. กลีบเลี้ยงเชื่อม มีลักษณะคล้ายรูปถ้วย มีขน ขนาด 0.1 มม. กลีบดอก 5 กลีบ แยกกันเกือบถึงโคน กลีบ รูปใบหอก ยาว 4.5-5.5 มม. เกสรเพศผู้มีจำนวนมาก แยกกัน ก้านชูอับเรณูสีเหลืองอ่อน อับเรณู ยาว 0.1 มม. แตกตามยาวของอับเรณู แยกเป็น 2 พู เกสรเพศเมียมีรังไข่ผิวเกลี้ยง ผลแบบฝักถั่ว แตกเป็นช่อง แข็ง ขนาด 2-3 ม. สีผล ผลแก่สีน้ำตาล เมล็ดกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.2 มม. ผิวเกลี้ยง (Figure 1R)

บริเวณที่พบในภูถ้ำกา: บริเวณป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง

นิเวศวิทยา: ชอบขึ้นในบริเวณป่าโปร่ง

ชื่อพื้นเมือง: สะบ้าลิง

พรรณไม้ที่ศึกษา: W.Chatan 912

ข. การใช้เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน

จากการเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพรพื้นบ้านโดยการสัมภาษณ์ชาวบ้านและหมอยาพื้นบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบๆ อุทยานแห่งชาติภูถ้ำกา พบว่าพรรณไม้พุ่มไม้กึ่งพุ่มและไม้เถาเนื้อแข็งในวงศ์ถั่วที่สำรวจพบทั้ง 16 ชนิด มีชนิดมีการนำมาใช้เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน 14 ชนิด และมีเพียง 2 ชนิดเท่านั้นที่ไม่มีมีการนำมาใช้เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน ได้แก่ *Crotalaria kostermansii* และ *Indigofera sootepensis* พรรณไม้กลุ่มนี้ที่ใช้เป็นพืชสมุนไพรพื้นบ้านในบริเวณอุทยานแห่งชาติภูถ้ำกา แสดงใน Table 1 จากการรวบรวมข้อมูลส่วนของพืชที่ใช้เป็นสมุนไพรในการรักษาโรคต่างๆ ครั้งนี้พบว่าใช้

ราก 6 ชนิด ใช้ลำต้น 4 ชนิด ใช้ใบ 4 ชนิด ใช้พืชทั้งต้น 3 ชนิด และใช้เมล็ด 2 ชนิด วิธีการใช้มี 7 วิธีและส่วนใหญ่แล้วการนำมาใช้มักใช้วิธีต้มสกัดเอาน้ำมาดื่ม โรคที่ใช้สมุนไพรรักษาส่วนใหญ่ใช้เป็นยาบำรุงกำลังหรือบำรุงสุขภาพจำนวน 5 ชนิด รองลงมาใช้เกี่ยวกับการรักษาโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหาร ส่วนการใช้เป็นสมุนไพรรักษาโรคอื่นๆ มีอย่างละ 1-2 ชนิด เมื่อเปรียบเทียบกับผลการสำรวจสมุนไพรในสถานที่ต่างๆ ได้แก่ เปรียบเทียบกับการสำรวจที่จังหวัดอุบลราชธานี⁹ ซึ่งพบพืชสมุนไพรในวงศ์ถั่ว 5 ชนิดและไม่มีชนิดที่เหมือนกันเลย เมื่อเปรียบเทียบกับผลการสำรวจในอำเภอภูซุ่ม จังหวัดยโสธร⁷ ซึ่งพบพืชสมุนไพรในวงศ์ถั่ว 22 ชนิด โดยมีชนิดที่เหมือนกัน 5 ชนิด ได้แก่ *B. penicilliloba*, *Crotalaria pallida*, *P. longipes*, *Senna occidentalis* และ *S. tora* เมื่อเปรียบเทียบกับผลการสำรวจในอำเภอลำสนธิ จังหวัดยโสธร⁸ ซึ่งพบพืชสมุนไพรในวงศ์ถั่ว 13 ชนิด และมีชนิดที่เหมือนกัน 4 ชนิด ได้แก่ *Bauhinia penicilliloba*, *Entada glandulosa*, *Phyllodium longipes*, *P. vestitum* เมื่อเปรียบเทียบกับผลการสำรวจในอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์^{5,6} ซึ่งพบพืชสมุนไพรในวงศ์ถั่ว 31 ชนิด โดยมีชนิดที่เหมือนกัน 2 ชนิด ได้แก่ *Senna occidentalis* และ *S. tora* และเมื่อเปรียบเทียบกับผลการสำรวจพบสมุนไพรในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ¹⁰ ซึ่งมีพืชสมุนไพรในวงศ์ถั่ว 10 ชนิด แต่ไม่มีชนิดที่เหมือนกันเลย

จากผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ อุทยานแห่งชาติแห่งนี้มีจำนวนสมุนไพรกลุ่มนี้มากถึง 14 ชนิด ทั้งที่ขนาดพื้นที่น้อยกว่าพื้นที่อื่นๆ มาก ยกเว้นพื้นที่การสำรวจพบสมุนไพรในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงโขงหลง นอกจากนั้นชนิดของพืชสมุนไพรกลุ่มนี้ที่พบในอุทยานแห่งชาติภูถ้ำกลองเมื่อเทียบกับพื้นที่สำรวจอื่นๆ เหมือนกันค่อนข้างน้อย หรือมีชนิดไม่เหมือนกันเลย แสดงให้เห็นได้ว่าผลจากการศึกษานี้ เป็นการพบพืชสมุนไพรพื้นบ้านในวงศ์ถั่วในภาคอีสานที่หลากหลายเพิ่มเติมจากที่เคยมีการสำรวจไว้ ดังนั้นอุทยานแห่งชาติภูถ้ำกลองจึงเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจในการการอนุรักษ์พืชสมุนไพร และใช้เป็นแหล่งของสมุนไพรกลุ่มนี้มาใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

การสำรวจพรรณไม้พุ่ม ไม้กึ่งพุ่มและไม้เถาเนื้อแข็งในวงศ์ถั่วในบริเวณอุทยานแห่งชาติภูถ้ำกลอง จังหวัดนครพนม ช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 ถึงมิถุนายน พ.ศ. 2556 พร้อมเก็บข้อมูลการใช้เป็นสมุนไพรพื้นบ้านจากชุมชน พร้อมนำตัวอย่างพรรณไม้ทั้งหมดมาทำเป็นตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิง ระบุชนิด และเขียนคำบรรยายลักษณะ พบพรรณไม้ในวงศ์ถั่วทั้ง 3 วงศ์

ย่อยจำนวน 12 สกุล และ 16 ชนิด พืชในวงศ์ย่อยราชพฤกษ์ พบ 2 สกุล และ 5 ชนิด พืชในวงศ์ย่อยสี่เสียดพบ 2 สกุล และ 2 ชนิด วงศ์ย่อยประดู่พบ 8 สกุล และ 9 ชนิด แบ่งเป็นไม้พุ่ม 8 ชนิด ไม้กึ่งพุ่ม 2 ชนิดและไม้เถาเนื้อแข็ง 6 ชนิด และการศึกษาการใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพรพื้นบ้านโดยการสัมภาษณ์ชาวบ้านและหมอยาพื้นบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบๆ อุทยานแห่งชาติภูถ้ำกลอง พบว่ามีชนิดของพรรณไม้พุ่มและไม้เถาเนื้อแข็งในวงศ์ถั่วที่มีการนำมาใช้เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน 14 ชนิด และเพียง 2 ชนิดเท่านั้นที่ไม่มีการใช้เป็นสมุนไพรพื้นบ้านในท้องถิ่น ส่วนของพืชสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคมากที่สุดคือ ไร่รากโดยพบใช้ในพืช 6 ชนิด โดยส่วนใหญ่ใช้วิธีต้มสกัดเอาน้ำมาดื่ม และโรคที่ใช้สมุนไพรรักษาส่วนใหญ่ใช้เป็นยาบำรุงกำลังหรือบำรุงสุขภาพโดยใช้ในพืช 5 ชนิด

นอกจากนั้นยังพบว่าพืชสมุนไพรพื้นบ้านนี้ที่พบในอุทยานแห่งชาติภูถ้ำกลอง เป็นชนิดที่ค่อนข้างต่างจากพื้นที่อื่น ดังนั้นจากการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการพบข้อมูลการใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพรพื้นบ้านในภาคอีสานเพิ่มเติม ข้อมูลเหล่านี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์เป็นข้อมูลพื้นฐานด้านอื่นๆ ต่อไป ทั้งการใช้ประโยชน์ในชุมชน การศึกษาวิจัยต่อยอดทางวิทยาศาสตร์และทางเภสัชศาสตร์ และใช้เป็นข้อมูลในการอนุรักษ์พืชต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ให้ความสะดวกสถานที่ทำวิจัยครั้งนี้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชที่อนุญาตให้เข้าศึกษาพรรณไม้ในพื้นที่ ขอขอบคุณชาวบ้านและหมอยาพื้นบ้านที่ให้ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพรรณไม้ขอบคุณผู้ร่วมวิจัยทุกคนในชุดโครงการความหลากหลายนี้ ทั้งอาจารย์และนิสิตที่ให้ความช่วยเหลือขณะการออกเก็บตัวอย่างและทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2554 รหัสแผนงานวิจัย 51593

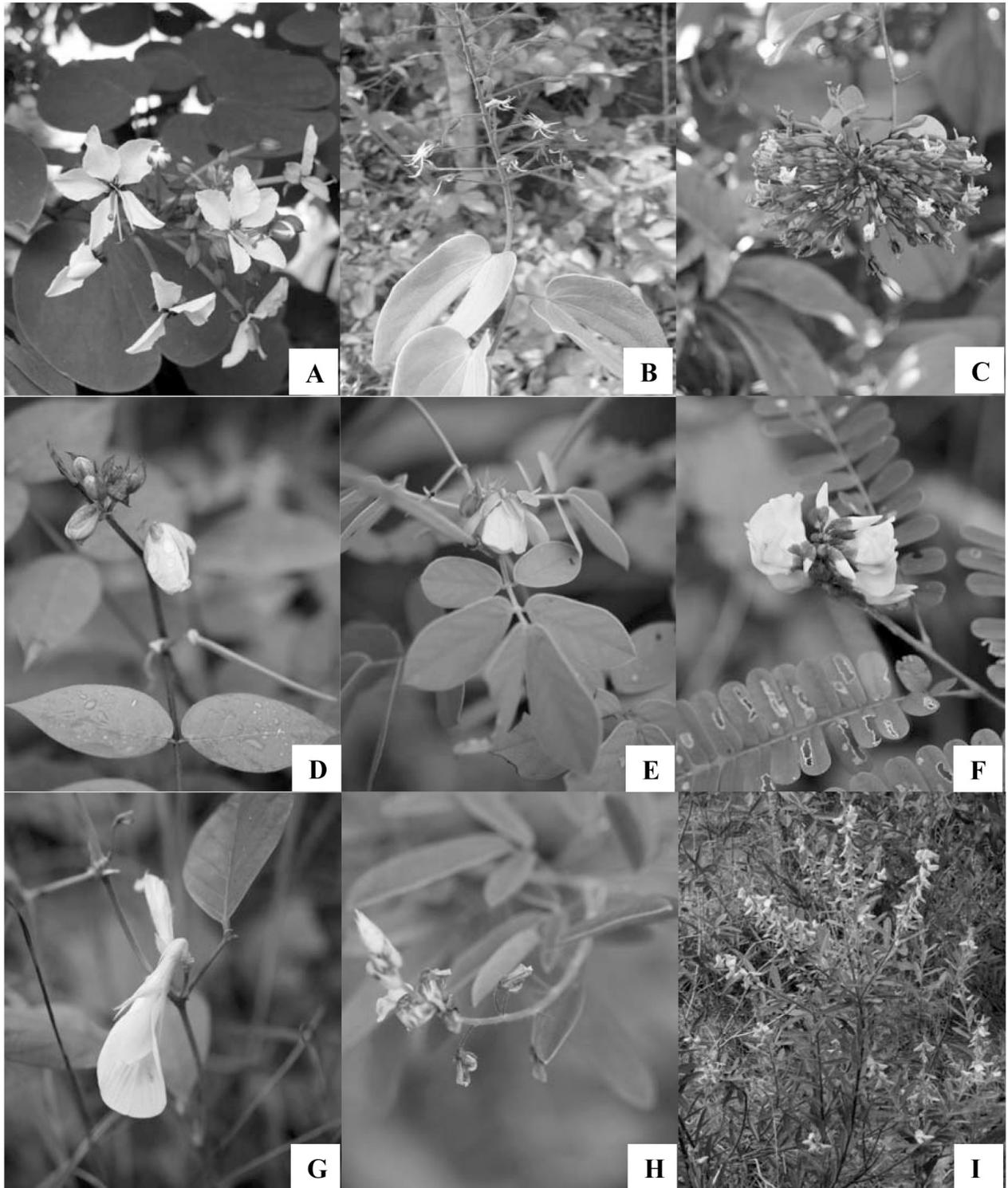
เอกสารอ้างอิง

1. Lewis G, Scherire B, Mackinder B, Lock M. Legumes of the Word. London: The Bath Press (CPI) Group; 2005. p 1-577.
2. Larsen K, Larsen SS, Vidal JE. Leguminosae-Caesalpinioideae. In Smitinand T, Larsen K, eds. Flora of Thailand. Bangkok: The Tistr Press; 1984. pp.1-129, plate1-4 (vol 4(1)).

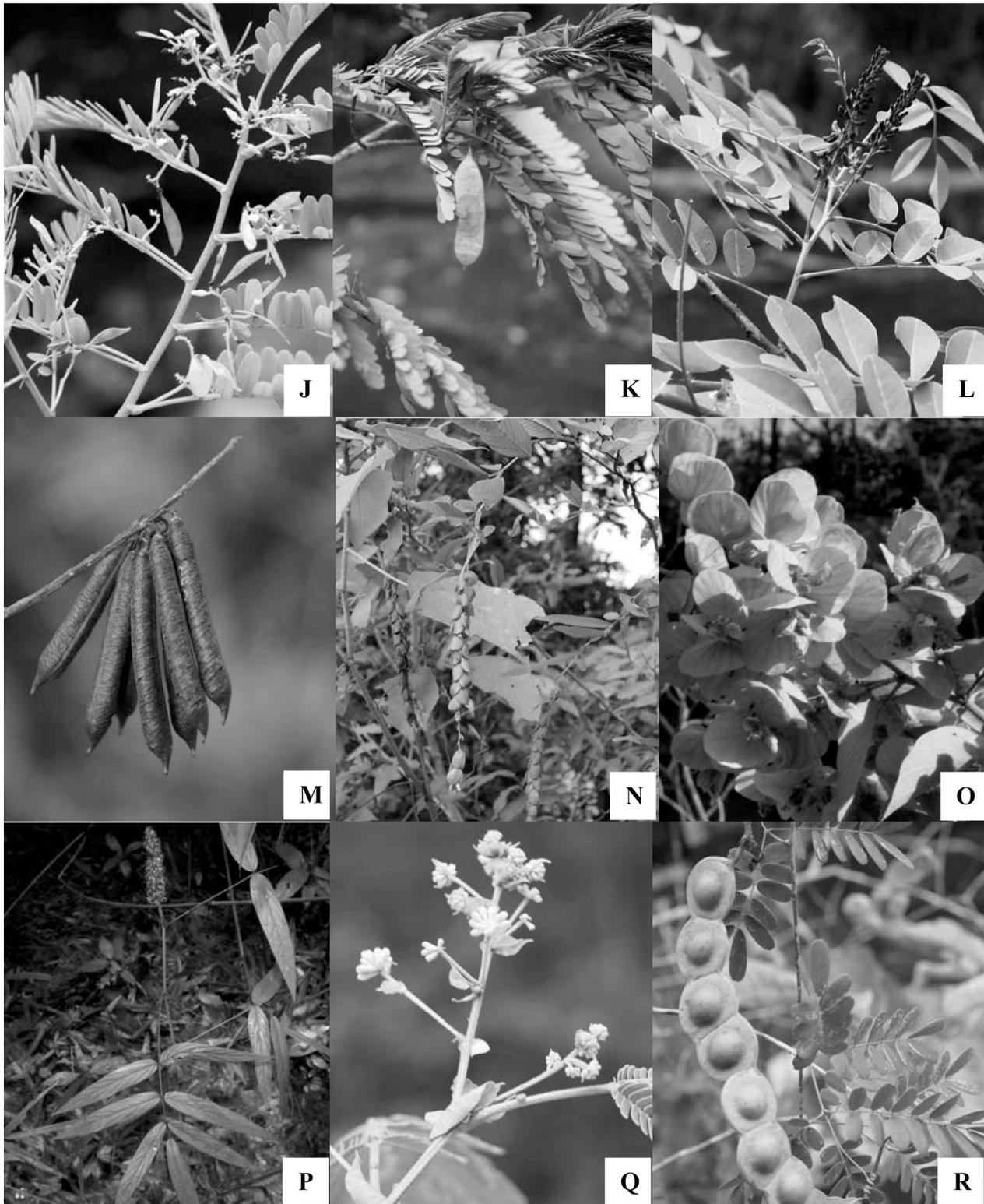
3. Nielsen IC. Leguminosae-Mimosoideae. In Smitinand T and Larsen K, eds. Flora of Thailand. Bangkok: The Tistr Press; 1985. p.131-222. (vol 4(2)).
4. นันทนา สิทธิชัย. มาตรฐานของสมุนไพรในตำรา มาตรฐานยาสมุนไพรไทย. วารสารสมุนไพร. 2547; 11(1): 21-32.
5. วงศ์สถิต ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์. การสำรวจสมุนไพร ที่ใช้ในหมู่บ้านโคกพะยุง อำเภอทาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ (1). ว.สนง. กก. วิจัย. ช. 2545a; 34(1): 19-46.
6. วงศ์สถิต ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์. การสำรวจสมุนไพร ที่ใช้ในหมู่บ้านโคกพะยุง อำเภอทาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ (2). ว.สนง. กก. วิจัย. ช. 2545b; 34(1): 47-73.
7. วงศ์สถิต ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์, อำพล บุญเปล่ง. การสำรวจสมุนไพรพื้นบ้าน อำเภอทาบเชิงจังหวัดยโสธร. วารสารสมุนไพร. 2545a; 9(1): 22-49.
8. วงศ์สถิต ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์, อำพล บุญเปล่ง. การสำรวจสมุนไพรพื้นบ้านอำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร. วารสารสมุนไพร. 2545b; 9(2): 22-49.
9. วงศ์สถิต ฉั่วกุล, อำพล บุญเปล่ง. สมุนไพรพื้นบ้านจังหวัด อุบลราชธานี. วารสารสมุนไพร. 2547; 11(1): 33-54.
10. Susri S, Premchroen S, Thawatphan C, Sangthongprow S. 2005. Ethnobotany in Bung Khong Long Non-Hunting Area, North-east Thailand. Kasetsart J. (Nat. Sci.) 2005; 39: 519-533.
11. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. อุทยานแห่งชาติภูแล้งคา. ได้จาก <http://www.dnp.go.th/>. วันที่ค้น ข้อมูล 1 มิถุนายน. 2557
12. ประนอม จันทโรทัย, สวี มัฐมา, โรเบิร์ต เฟน เนลลี. พรรณไม้ภูเรือ. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์ คลังนานาชาติ; 2549. p 1-122.
13. ประนอม จันทโรทัย. พรรณไม้ภูพาน. ขอนแก่น: หจก. โรงพิมพ์คลังนานาชาติ. 2550. p 1-236.

Table 1 Leguminous shrubs, subshrubs and woody climbers used as Folk Medicinal plants around Phu Langka National Park, Nakhon Phanom Province

Scientific names	Vernacular names	Part (s) used	Preparation	Ethnomedical uses
Subfamily Caesalpinioideae				
<i>Bauhinia lachonensis</i> Gagnep.	Som Siao Thao	Root	Decoction	Tonic / Antidiarrheal
<i>B. penicilliloba</i> Pierre ex Gagnep.	Siao Deang	Root	Decoction/ Making an herbal bolus	Tonic / Giving an appetite
<i>B. sirindhorniae</i> K.Larsen & S.S.Larsen	Sam Sip Song Pradong	Whole plant	Decoction	Tonic / To relieve muscular pain
<i>Senna occidentalis</i> L.	Khi Lek Thet/ Chumhet Lek	Root/ Whole plant	Decoction	Potent purgative
<i>S. tora</i> (L.) Roxb.	Chumhet Thai	Leaf/ Seed	Decoction	Potent purgative
Subfamily Papilionoideae				
<i>Abrus pulchellus</i> Wallich ex Thwaites	Ma Klam Phueak/ Ma Kham Pa	Leaf	Decoction	Alternative using for sugar in food or beverage because of its high sweetness
<i>Clitoria macrophylla</i> Wall.	Anchan Pa	Leaf/ Whole plant	Poultice	Using for stop bleeding
<i>Codariocalyx motorius</i> (Houtt.) Ohashi	Choi Nang Ram	Leaf/ Stem	Decoction/ Poultice	Antipyretic/ Abscess
<i>Dalbergia dartacensis</i> P.H. Ho & Niyomdham	Ma Kham Khrua	Stem	Decoction	Expectorants and increase menstrual discharge
<i>Phyllodium longipes</i> Schindl.	Klet Pla	Root/ Stem	Decoction	Treatment of liver disfunction
<i>P. vestitum</i> Benth.	Klet Pla	Root	Decoction	Curing an numbness
<i>Uraria acuminata</i> Kurz	Ya Hang Krarok	Root	Crushed or macerated by ethanol or lemon juice	Healing the snake venom
Subfamily Mimosaceae				
<i>Acacia megaladena</i> Desv.	Nam Khi Raet/ Nam Han	Stem	Crushed by wood and macerated by water	Fish poison for fishing/ Insecticide used to control pests on crops
<i>Entada glandulosa</i> Pierre ex Gagnep.	Saba Ling	Seed	Poultice	Treatment of skin diseases

Figure 1 Leguminous plants found in Phu Langka National Park **(A)** *Bauhinia lakhonensis* Gagnep. **(B)** *B. penicilliloba* Pierre ex Gagnep. **(C)** *B. sirindhorniae* K.Larsen & S.S.Larsen **(D)** *Senna occidentalis* (L.) Link **(E)** *S. tora* (L.) Roxb. **(F)** *Abrus pulchellus* Wallich ex Thwaites **(G)** *Clitoria macrophylla* Wall., **(H)** *Codario-calyx motorius* (Houtt.) H. Ohashi **(I)** *Crotalaria kostermansii* Niyomdham

Figure 1 (continued) (J) and (K) *Dalbergia darlacensis* P.H. Ho & Niyomdham (L) and (M) *Indigofera sootepensis* Craib (N) *Phyllodium longipes* Schindl. (O) *P. vestitum* Benth. (P) *Uraria acuminata* Kurz (Q) *Acacia megaladena* Desv. (R) *Entada glandulosa* Pierre ex Gagnep.